

Marek W. Kozak

Uniwersytet Warszawski – EUROREG

Typologia konfliktów występujących w sektorze turystycznym

Streszczenie. Celem pracy było sformułowanie nowej typologii konfliktów występujących w sektorze turystycznym. Główna metoda oparta była na analizie literatury oraz na obserwacji prowadzonej w Polsce i za granicą. W artykule wyróżniono cztery główne typy konfliktów: pierwszy – na tle środowiskowym; drugi – między grupami społecznymi uczestniczącymi w turystyce; trzeci – konflikt poglądów na temat czynników rozwoju turystyki oraz czwarty – konflikty inne (wojna, terroryzm i inne). Każdy rodzaj konfliktu jest zwięźle analizowany i ilustrowany. Oryginalność pracy polega na nowym podejściu do problemu konfliktów związanych z turystyką, gdzie się zakłada, że każdy konflikt turystyczny ma charakter społeczny, tylko człowiek może bowiem być stroną konfliktu.

Słowa kluczowe: turystyka, konflikty, typologia, Polska

Wstęp

Konflikt to zderzenie sprzecznych dążeń, które nie mogą być jednocześnie zrealizowane¹ lub szerzej – sprzeczność poglądów lub interesów². Tak rozumiany konflikt towarzyszył zawsze ludzkości. Pojawiają się nowe³ lub silniejsze formy konfliktów, jak antropopresja wywierana na środowisko przyrodnicze⁴ oraz konflikty na tle różnic interesów państw generujących i państw recepcyjnych (neokolonializm⁵), a dziś traktowane jako konflikt gości-gospodarzy. Dawne podejście traci na adekwatności⁶. Wpływ na zmianę ma wzrost zamożności państw dawniej słabo rozwiniętych (np. Chiny czy Brazylia), rewolucja infor-

¹ Britannica: 2001, s. 83.

² Hasło sprzeczność obejmuje: „1. Stosunek zachodzący między zjawiskami, myślami, poglądami, interesami sprzecznymi względem siebie; 2. Rzecz sprzeczna z czymś; 3. log. stosunek między dwoma zdaniem lub nazwami, z których jedno jest negacją drugiego”. Słownik języka polskiego. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 310.

³ M. Mowforth, I. Munt: *Tourism and Sustainability. Development, globalization and new tourism in the Third World*. Routledge, London and New York 2009, s. 49 i nast.

⁴ D. Zaręba: *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000; W.W. Gaworecki: *Turystyka*. PWE, Warszawa 2003; Krupa: *Turystyka przyjazna dla środowiska przyrodniczego*. WSiLiZ, Rzeszów 2013.

⁵ M. Mowforth, I. Munt: *Tourism...*, op. cit., 2009; Cooper, Fletcher, Fyall, Gilbert, Wahill: *Tourism. Principles and Practice*, Pearson Education Limited, Harlow 2008.

⁶ Zob. np. W. Kurek, M. Miaka: *Turystyka jako przedmiot badań naukowych*, [w:] *Turystyka*, red. naukowa W. Kurek. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 46.

macyjna i transportowa, jak też wzrost świadomości turystów. W efekcie konflikt obejmuje już w różny sposób różne poziomy organizacji społecznej.

W odniesieniu do kontaktu kulturowego, coraz częściej lokalne społeczności stosują lokalizację lub globalizację („oswojenie” globalizacji). W przypadku przyrody na świecie stopniowo odchodzi się od konserwacjonizmu na rzecz zarządzania środowiskiem życia.

Tematyka konfliktu w polskich analizach jest rzadko podejmowana. Dominuje podejście sektorowe i relacji turyści – środowisko recepcyjne (w tym przyrodnicze). Zaproponowano następującą typologię konfliktów turystycznych:

- I. Konflikt turyści – zwolennicy środowiska przyrodniczego.
- II. Konflikt między interesariuszami w turystyce (A. goście-goście; B. gospodarze-gospodarze; C. goście-gospodarze; D. konflikt funkcji w podmiocie świadczącym usługi turystyczne).
- III. Konflikt poglądów na temat czynników rozwoju turystyki – między starym a nowym paradygmatem (głównie ekspercki).
- IV. Inne formy konfliktu (np. związane z wojną, terroryzmem itd.).

Nawet w przypadku konfliktu środowiskowego konflikt przebiega między grupami społecznymi inaczej postrzegającymi rzeczywistość, zatem powyższy zapis nazw jest uproszczeniem. Zbliżone podejście zdają się prezentować Kamann i Strijker.⁷

Konflikt środowiskowy

To najczęściej opisywany typ konfliktu, omawiany w wielu pracach⁸. Przyjmuje się, że z chwilą przekroczenia progu pojemności lub chłonności⁹, turyści stają się zagrożeniem¹⁰. Myślenie to jest słuszne, jeśli w analizie obszaru pomija się stan infrastruktury komunalnej. A to dzięki niej liczne miejsca (np. zurbanizowane) mogły przyjąć więcej turystów¹¹.

Turystyka przyrodnicza może być zrównoważona, ale po spełnieniu pewnych warunków¹². Wprowadzenie obszaru NATURA 2000 do miast bywa też niekorzystne: i ludzie, i zwierzęta ryzykują zdrowiem i życiem, a utrudnienia w inwestycjach są oczywiste.

⁷ D-J. F. Kamann, D. Strijker: Reverse Network Engineering: A Top-down and Bottom-up Approach in the Tourist Market, [w:] Tourism and Regional Development. New Pathways. Redakcja M. Giaoutzi, P. Nijkamp. Ashgate Publishing Company, Aldershot, England and Burlington, USA 2006, s. 29 i nast.

⁸ np. G. Wall, A. Mathieson: Tourism. Change, Impacts and Opportunities. Pearson Education Limited, Harlow UK 2006, s. 168 i nast.; Kowalczyk (red.): Zagospodarowanie turystyczne. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 80 i nast.

⁹ zob. A. Kowalczyk, M. Derek: Koncepcja chłonności turystycznej, [w:] Zagospodarowanie turystyczne. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 134. Oba bliskoznaczne pojęcia, mimo odmienności merytorycznej, często są używane wymiennie.

¹⁰ D. Zaręba: Ekoturystyka..., op. cit. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

¹¹ zob. K. Podhorodecka: Walory przyrodnicze i antropogeniczne wysp strefy międzyzwrotnikowej a wielkość oraz intensywność ruchu turystycznego. [w:] Przestrzeń turystyczna. Czynniki i różnorodność, zmiany. Redakcja naukowa M. Durydiwka, K. Duda-Gromada, Uniwersytet Warszawski, WGiSR UW, Warszawa 2011, s. 432.

¹² Każda forma turystyki oparta na zasobach przyrodniczych jest – bez spełnienia pewnych warunków – potencjalnym zagrożeniem dla przyrody. Przykłady są liczne (np. w Himalajach, Tatrach czy Mazurach).

To problem wielu gmin.¹³ Relacja człowieka i przyrody może być poddana zarządzaniu, gdzie konflikt jest naturalną kwestią do rozwiązania. Tymczasem w Polsce w imię ambicji przyrodników dokonuje się coraz częstszej re-introdukcji zwierząt, wcześniej wytępionych.¹⁴ Na przykład w okolicy Mirosławca pojawiły się sprowadzone z inicjatywy zoologów żubry i wilki, penetrujące zimą okolice wsi. Podobnie jest w przypadku dzików opanowujących miasta. Problem ten się rozwija. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie zmienił się stosunek turystów do przyrody na bardziej przyjazny.¹⁵ Turystyka stała się podstawą istnienia, np. obszarów chronionych i wielu mieszkańców w Afryce.¹⁶ Nastąpił zatem postęp cywilizacyjny, służący ochronie wąsko pojmowanej przyrody (np. przed gatunkami inwazyjnymi). Tymczasem warto brać pod uwagę potrzeby i interesy wszystkich członków przyrody, też człowieka.¹⁷

Współczesna turystyka sprzyja głośnym protestom przeciw niszczeniu przyrody. Szeroko opisywana antropopresja, w tym – w warunkach polskich – wskutek niejasności prawa prowadzi do rozlewu miast, urbanizacji suburbiów, powodując przy okazji zjawiska niekorzystne. Przejawem antropopresji jest też zabudowa weekendowa (i nie tylko) obszarów atrakcyjnych przyrodniczo i widokowo. Towarzysząca tym zjawiskom sezonowość turystyki to istotny jej problem.

Ścisłe formy ochrony bywają szansą zachowania najcenniejszych partii przyrody, ale też utrudnieniem turystycznym, jako obszary często zamknięte dla ludzi.¹⁸ Ochrona przed ruchem, np. narciarskim czy konnym, jest świadectwem nowej formy konfliktu między ochroniarzami przyrody a turystami. O ile w wielu krajach uznaje się, że interesy ludzi i przyrody są równoważne (zob. np. *Yorkshire Dales National Park*), to w Polsce na ogół tak nie jest¹⁹. Często to konflikt nieoparty na żadnych dowodach, lecz mitach: np. w kwestii rozsiewania przez końskie ekskrementy obcych roślin.²⁰ Przykładem złożonego konfliktu jest ten w Białowieskim Parku Narodowym (BPN), od lat zabiegającym o poszerzenie o lasy w większości będące mono-plantacjami. Nie mogąc osiągnąć celu, doprowadził w 2014 r. do objęcia całego obszaru BPN i lasów otaczających statusem dziedzictwa UNESCO. Nie powstał zatem wielki park narodowy, ale obszar UNESCO,

¹³ W. Dziemianowicz, K. Peszat, K. Przyborowski: Natura 2000 w kontekście konkurencyjności i możliwości rozwojowych gmin w Polsce. „Studia Regionalne i Lokalne” 2015, nr 1(59).

¹⁴ Najdalej idące są pomysły sklonowania i re-introdukcji zwierząt zupełnie wymarłych, jak tury czy mamuty. Jest to koncepcja bliska ambicjom Himmlera, który miał w Puszczy Rominckiej odtworzyć tura, agresywnego wobec ludzi i wybitego pod koniec wojny.

¹⁵ C.R. Goeldner, J.R.B. Ritchie: *Tourism. Principles, Practices, Philosophies*, John Wiley & Sons, Hoboken (USA) 2006 (tenth edition), s. 485.

¹⁶ zob. A. Kowalczyk: *Geografia turystyki*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 229.

¹⁷ M.W. Kozak: *Obszar chroniony: walor czy przekleństwo turystyki?* [w:] *Terra incognita w turystyce*. Redakcja naukowa M.K. Leniartek. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja” 2009a, s. 197.

¹⁸ Zob. M.W. Kozak: *Obszar chroniony...*, op. cit., 2009a, s. 200.

¹⁹ W encyklopedii PWN konflikt definiuje się jako sprzeczność dążeń prowadzącą do ich uzgodnienia lub unicestwienia jednej z nich (Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006, t. 2).

²⁰ Zgniecione i strawione ziarna są wyłącznie pochodzenia lokalnego i nie mają żadnych zdolności rozrodczych.

gdzie przedstawiciele BPN i leśników będą decydować. Tylko czy to istotnie czyjeś zwycięstwo? Są też dowody, że można uniknąć konfliktów. Niemal wszystkie polskie parki narodowe nie zezwalają bez zgody dyrekcji i słonej opłaty na jazdę konną. Ale Bieszczadzki PN podtrzymuje lokalną tradycję hodowli koni huculskich i uznaje jazdę konną w Parku za rzecz naturalną. Wystarczy chcieć.

Powiązanie turystyka – środowisko ma dziś charakter obukierunkowy. Relacje te nie powinny być ograniczane do aspektu ściśle przyrodniczego, w grę wchodzi bowiem jeszcze odniesienie do kultury, stanowiącej immanentną część lokalnego środowiska.

Konflikt między interesariuszami w turystyce

Ten typ konfliktów jest coraz bardziej skomplikowany i złożony, czasem nakładający się na inne rodzaje konfliktów.

Zacznijmy od **typu A** (goście-goście), na tle sposobu wykorzystania obszaru recepcji. Konflikt dzieli tych szukających ciszy i spokoju od bawiących się w dyskotecę na łądzie lub na wodzie. Głośno rozmawiających językiem (kiedyś) subkultury i tych żądnych spokoju i kultury, nie hałasu. Ciekawe, że wystarczy przekroczyć zachodnią granicę nad morzem, by znaleźć się w obszarze całkowitego przestrzegania ciszy nocnej po 22.00 i niezajmowania zawczasu miejsc leżakowania na plaży.²¹

Konflikt gospodarze-gospodarze (**typ B**) dotyczy kwestii możliwości rozwoju turystyki w ogóle. Przykładowo polskie narciarstwo doznało lokalnie wielkiej szkody w wyniku sporów o kontrolę nad usługami. Przez dłuższy okres nie jeżdżono na nartach np. w Zakopanem ani w Szczyrku, gdzie lokalni biznesmeni woleli zablokować możliwość jazdy niż zrezygnować z kontroli nad narciarstwem. Szansę wykorzystały za to Sudety czy Białka Tatrzańska, a także ośrodki narciarskie w miastach, blisko konsumentów.²²

Ciekawy przykład konfliktu wokół funkcji gospodarczej pochodzi z Bałtowa, który w kilka lat wyrósł na główny ośrodek turystyczny województwa świętokrzyskiego. Konflikt w dynamicznie rozwijającym się Bałtowie dotyczył utworzenia (lub nie) kamieniołomu (w Kraskowie, gdzie pobliski kamieniołom zniechęcił turystów do wizyt w pałacu). Ostatecznie idea kamieniołomu została odrzucona.²³ Z kolei NFZ w państwowych uzdrowiskach z powodu zapewnienia noclegu, zabiegów i pełnego wyżywienia hamuje *de facto* rozwój turystyki, prowadząc do takich dziwolągów, jak szpital uzdrowiskowy udający hotel, dyżurka pielęgniarek zamiast recepcji itp. Nie każda forma turystyki leczniczej przynosi tylko pożądaną efekty.

Do stosunkowo mniej uciążliwych (nie dla wszystkich) należy brak szacunku dla lokalnej tradycji budowlanej i „zaśmiecanie” krajobrazu obiektami nie tej skali lub w stylu dotąd zupełnie nieznanym. Do takich można zaliczyć np. wielkie budynki hotelowe czy dyfundujące budownictwo podhalańskie.

²¹ Od 2016 r. następuje stopniowa zmiana w Polsce.

²² zob. M.W. Kozak: Turystyka i polityka turystyczna a rozwój: między starym a nowym paradygmatem. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 239 i nast.

²³ M.W. Kozak: Turystyka i ..., op. cit., s. 240.

Formalnie można mówić o konflikcie wokół sposobu wykorzystania obszaru zabudowanego.²⁴ Szeroko pojmowana turystyka (też zakupowa) tworzy szansę zachowania dziedzictwa materialnego. Przykładem jest Łódź, gdzie fabryki służą dziś jako szkoły wyższe, centra handlowe, kina, hotele, muzea itp.²⁵ Podobne zjawiska można też obserwować w innych miastach różnej wielkości (np. Gołdap, Borne-Sulinowo, Żyrardów, Warszawa, Kraków i in.). Innym typem konfliktu w turystyce jest konflikt między sektorem formalnym i nieformalnym.²⁶ Konflikt ten polega na początkowo niechętnym współistnieniu obu stron, które z upływem czasu dostrzegają rosnące korzyści z tego współistnienia (wielki hotel przyciąga turystów i promuje miejsce, a to sprzyja rozwojowi sektora lokalnego oferującego coraz lepsze drobne usługi).

Dyskutowany jest typ konfliktów, utrudniający mieszkanie w obszarach recepcji (hałas po godzinie 22.00, niedobór miejsc parkingowych i ograniczenia ruchu, wzrost cen etc.). W Warszawie nieliczni już mieszkańcy Starówki wymusili na restauratorach ciszę nocną od godziny 22.00. Obserwacja innych miast europejskich (np. Aten, Barcelony czy Wenecji) prowadzi do wniosku, że prędzej czy później interes mieszkańców przegra z interesem turystów (i przedsiębiorców).

O ile kiedyś turyści zachowywali się z wyraźną wyższością w obszarach słabiej rozwiniętych, dziś zachowania takie są już rzadkością. Turyści są wrażliwsi i więcej wiedzą o lokalnej kulturze, ale podobnie lokalne społeczności mają większe prawa. Nie jest to zatem relacja jednokierunkowa i stawiająca „tubylców” w gorszej sytuacji.²⁷

Oczywistą przyczyną pojawiania się konfliktu w relacjach gość-gospodarz jest rosnące zróżnicowanie społeczeństwa. Konflikty pojawiają się głównie w relacji grup uprzywilejowanych i pozostałych. Najczęściej wymieniany w literaturze typ konfliktu społecznego dotyczy relacji turystów oraz mieszkańców obszarów recepcyjnych, przy czym sytuacje konfliktowe potrafią być bardzo różne, a dotyczą głównie praw i korzyści społeczności recepcyjnej (znikomych w przypadku np. *cruisingu* czy nastawienia na tanią turystykę).²⁸ Jak wynika z np. sytuacji Karlowych Warów (Czechy), także uzależnienie obszaru recepcyjnego od turystów z jednego obszaru kulturowego jest ryzykowne.²⁹

Często lekceważony jest konflikt funkcji w podmiocie turystycznym (**typ D**). Chodzi o łączenie sprzecznych funkcji, jak np. produkcyjna i wypoczynkowa w gospodarstwie

²⁴ A. Krzymowska-Kostrowicka: *Geoekologia turystyki i wypoczynek*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997.

²⁵ B. Jałowiecki: *Społeczne wytwarzanie przestrzeni*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2010 (wydanie nowe poprawione), s. 296 i nast.

²⁶ M. Derek: *Od wioski rybackiej do turystycznej enklawy? Turystyka a rozwój lokalny na przykładzie Mikołajek*. „*Studia Regionalne i Lokalne*” 2007, nr 2, s. 112–127.

²⁷ M.W. Kozak: *Turystyka i polityka turystyczna a rozwój: między starym a nowym paradygmatem*. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 122 i nast.

²⁸ G. Wall, A. Mathieson: *Tourism. Change, Impacts and Opportunities*. Pearson Education Limited, Harlow UK 2006; Zob. też: Cooper, Fletcher, Fyall, Gilbert, Wahill: *Tourism. Principles and Practice*, Pearson Education Limited, Harlow 2008.

²⁹ M.W. Kozak: *The Karlovy Vary subregion as an example of a border region – a case study report*, 7PR, GRINCOH 2014.

rolnym. Przepisy dotyczące polskiej agroturystyki roją się od sprzeczności.³⁰ Rodzinne gospodarstwo rolne, z reguły niewielkie, nie jest bezpieczne ani ciche w okresie prac polowych.

Przykładem innego rodzaju konfliktu funkcji jest postępowanie wielu instytucji publicznych, które dla zysku udostępniają budynek turystom. Na przykład zamek w Rogowie Opolskim mieści cenne archiwa biblioteczne,³¹ a mimo to oferuje też noclegi.

Jeszcze inny przykład: coraz częściej organizowane są wycieczki do czynnych zakładów – browarów, kopalni etc. Tego rodzaju wizyty są prowadzone jedynie w tych zakładach, w których można bezpiecznie oddzielić funkcję produkcyjną od turystycznej. Albo w zakładach zamkniętych, jak kopalnie w Wieliczce, Bochni, Zabrze i in.

Konflikt poglądów na temat czynników rozwoju turystyki – między starym a nowym paradygmatem

Do rzadko badanych należy konflikt związany z oceną starego i nowego paradygmatu turystyki. Polska w krótkim czasie przeszła z ery przemysłowej do poprzemysłowej. W miejsce kluczowego znaczenia dostępności zasobów naturalnych (zwłaszcza energetycznych, ale nie tylko), chłodziwa, infrastruktury kolejowej itp., w gospodarce opartej na wiedzy i społeczeństwie informacyjnym kluczową rolę grają przede wszystkim czynniki niematerialne, jak kapitał ludzki i społeczny, kultura (nie tylko wysoka, także np. kultura życia i pracy), instytucje (nie tylko organizacje formalne), innowacyjność, konkurencyjność, globalizacja, metropolizacja, sieci. Obserwuje się lukę między turystycznym biznesem a administracją, zapatrzoną nadal w nieaktualne czynniki infrastrukturalne. Dlaczego luka tak szeroka? Otóż istnieje zjawisko *lock-in*,³² zwane w Polsce zakotwiczeniem³³ lub regresją kulturową,³⁴ polegające na postępowaniu się rozwiązaniami z poprzedniej epoki.³⁵ Na razie wydaje się dominować przekonanie, że nie kultura, lecz przyroda jest najważniejsza, a zatem, nie produkty, lecz zasoby przeważają. Stąd wielkie nakłady na szlaki turystyczne lub remonty historycznych, ale nie turystycznych, obiektów (np. ratuszy). Inwestorom prywatnym zawdzięczamy rozwój wysokojakościowych produktów turystycznych (np. przedsięwzięcia grupy Anders lub fundacji w Dolinie Pałaców i Ogrodów).³⁶

³⁰ M.W. Kozak: Rola agroturystyki w rozwoju obszarów wiejskich. Stan i rekomendacje, Ekspertyza dla MRiRW. MRiRW, Warszawa 2006.

³¹ Rogów Opolski, www.rogow.wbp.opole.pl/?file=stronaglowna [20.12.2014 r.].

³² C.C. Cantarelli, B. Flyvbjerg, E.J.E. Molin, B. van Wee: Lock-in and Its Influence on the Project Performance of Large-Scale Transportation Infrastructure Projects. Investigating the Way in Which Lock-in Can Emerge and Affect Cost Overruns, "Environment and Planning B: Planning and Design" 2010, nr 37.

³³ J. Zaucha i in.: Wrażliwość polskich regionów na wyzwania gospodarki globalnej, [w:] Wrażliwość polskich regionów na wyzwania gospodarki globalnej. Implikacje dla polityki regionalnej. Redakcja naukowa: K. Gawlikowska-Hueckel, J. Szlachta. Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 224.

³⁴ J.T. Hryniewicz: Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 234.

³⁵ W usługach powstaje ponad 60% dochodu, w przemyśle i budownictwie ledwie nieco ponad 30%, a w hojnie subsydiowanym rolnictwie zaledwie 3%.

³⁶ M.W. Kozak: Innovation, Tourism and Destination Development: Dolnośląskie Case Study, [w:] Inno-

Na marginesie trwa spór między obrońcami dziedzictwa materialnego a zwolennikami rozwoju turystyki. Stosunkowo najnowszy przykład dotyczy odbudowy zamkowych ruin (Bobolice i Mirów). Restauracja wielokrotnie w przeszłości restaurowanych zamków wzbudziła konflikt między zwolennikami rozwoju a przekonany, że dopuszczalne jest tylko ich zachowanie w ruinie.³⁷ Protestu nie wzbudził odbudowany zamek w Stopnicy (w 2015 r. czynny co drugi dzień Dom Kultury). A dla większości turystów liczy się powstanie ciekawego miejsca. Pouczający jest też artykuł dotyczący znaczenia narracji w turystyce.³⁸ Dla większości ważniejsze od autentyzmu jest wrażenie.

Pozostałe formy konfliktu

Do tej grupy należy przypisać skutki konfliktów zbrojnych. Konflikty wojenne mają oczywisty wpływ na ograniczenie turystyki wyjazdowej z Europy, jaki ostatnio obserwujemy na Bliskim Wschodzie,³⁹ we wschodniej części Ukrainy⁴⁰ czy trwającym od lat konflikcie w Kaszmirze.⁴¹ Dla większości ludzi bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą.⁴² Zróżnicowany wpływ na ruch turystyczny ma terror – wbrew przewidywaniom ataki na nowojorskie wieże miał krótki wpływ, ale ostatnie (2015–2016) ataki w Europie mają na razie skutek większy. Ataki Państwa Islamskiego zmniejszają atrakcyjność krajów bliskowschodnich i Maghrebu. Mają za to pozytywny wpływ na usługi turystyczne w Polsce, ale jak długo i czy też na ich strukturę i jakość?

Stopniowo wzrasta natomiast znaczenie tzw. mrocznej turystyki, to jest odwiedzania przez turystów miejsc tragicznych wydarzeń.⁴³

vation and Tourism Destination Development. Redakcja naukowa: H. Halkier, M. Kozak, B. Svensson. Routledge, London and New York 2015, s. 58-78; K. Korzeń: Dolina Pałaców i Ogrodów – nowy produkt turystyczny oparty na dziedzictwie kulturowym Kotliny Jeleniogórskiej, [w:] Kultura i turystyka. Wspólnie zyskać. Redakcja A. Stasiak. Wydawnictwo WSTH w Łodzi, Łódź 2009, s. 159–170

³⁷ D. Ziarkowski: Zamki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Problemy konserwacji i udostępniania dla turystyki. Proksenia, Kraków 2014, s. 235 i nast.

³⁸ S. Owsianowska: Stereotypy w narracji turystycznej, „Turystyka Kulturowa” 2014, Vol. 3, <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/457/433> [14.12.2014].

³⁹ Y. Morakabati: Tourism in the Middle East: Conflicts, Crises and Economic Diversification, Some Critical Issues. “International Journal of Tourism Research” 2013, vol. 15, s. 375–387.

⁴⁰ Dzienik.pl, (2015), Moskiewskie biuro „Megapolis Kurort” miało oferować wycieczki do Donbasu kulooodpornym autokarem. (<http://podroze.dziennik.pl/swiat/artykuly/482788,megapolis-kurort-organizuje-wycieczki-do-donbasu.html>) [2.04.2015]

⁴¹ M. Jeelani: Blood and Tourism in Kashmir, [w:] Dissent, New York (University of Pennsylvania Press), Fall 2013, s. 66–71.

⁴² Y. Mansfield, A. Pizam: Tourism, security and safety: From theory to practice. Elsevier, Oxford 2012.

⁴³ To zależy od poglądów. Na przykład w Polsce rozwija się kultura walk o Monte Cassino (zajęte po opuszczeniu przez obrońców) czy przegrane Powstanie Warszawskie; ignorowana jest natomiast szarża ułańska przełamująca ostatecznie Wał Pomorski 1.03.1945 r. czy udział wojsk polskich w zdobyciu Berlina. Z punktu widzenia turystyki nie ma to uzasadnienia. Dyskusyjne są za to motywy wizyty w niemieckich obozach śmierci.

Podsumowanie

W ciągu życia jednego pokolenia Polska pokonała szereg barier i odniosła wiele sukcesów. Przeszła z ery przemysłowej do poprzemysłowej. Wstąpiła do Unii Europejskiej, OECD i NATO. Była i jest jednym z liderów rozwoju gospodarczego. Postęp w turystyce zawdzięczamy głównie przedsiębiorcom, od początku nastawionym na działające czynniki rozwoju. W podejściu produktowym warto, by 1) administracja wspierała czołowe firmy turystyczne kraju i stosowała rozporządzenia unijne 2014–2020, a także 2) przygotowała sprawny system instytucjonalno-prawny. Do tego powinniśmy być przygotowani mentalnie i instytucjonalnie. Rozwój turystyki sprzyja wzrostowi liczby konfliktów, a niski poziom kapitału społecznego (jak dowodzi Czapiński kilkakrotnie niższy niż w krajach nordyckich)⁴⁴ gwarantuje wzrost problemów z ich rozwiązywaniem. Proponowana tu typologia konfliktów związanych z turystyką lepiej odpowiada stanowi rzeczy, ponieważ dzięki swej elastyczności w przyszłości pozwoli lepiej akomodować nowe, jeszcze nieznane dziś rodzaje konfliktów.

Literatura

- Britannica – edycja Polska. Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2001, tom 20.
- Cantarelli C.C., Flyvbjerg B., Molin E.J.E, van Wee B.: Lock-in and Its Influence on the Project Performance of Large-Scale Transportation Infrastructure Projects. Investigating the Way in Which Lock-in Can Emerge and Affect Cost Overruns, "Environment and Planning B: Planning and Design" 2010, Nr 37.
- Cooper C., Fletcher J., Fyall A., Gilbert D., Wahill S.: Tourism. Principles and Practice, Pearson Education Limited, Harlow 2008 (fourth edition).
- Czapiński J.: Kapitał społeczny, [w:] Diagnoza społeczna 2013. Redakcja J. Czapiński, T. Panek. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2013.
- Derek M.: Od wioski rybackiej do turystycznej enklawy? Turystyka a rozwój lokalny na przykładzie Mikołajek. „Studia Regionalne i Lokalne” 2007, nr 2 (28).
- Dziemianowicz W., Peszat K., Przyborowski K.: Natura 2000 w kontekście konkurencyjności i możliwości rozwojowych gmin w Polsce. „Studia Regionalne i Lokalne” 2015, nr 1(59).
- Gaworecki W.W.: Turystyka. PWE, Warszawa 2003 (wyd. 4, zmienione).
- Goeldner C.R., Ritchie J.R.B.: Tourism. Principles, Practices, Philosophies, John Wiley & Sons, Hoboken (USA) 2006 (tenth edition).
- Hryniewicz J.T.: Polityczny i kulturowy kontekst rozwoju gospodarczego. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
- Jałowicki B.: Społeczne wytwarzanie przestrzeni, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2010 (wydanie nowe poprawione).
- Jeelani M.: Blood and Tourism in Kashmir, [w:] Dissent, New York (University of Pennsylvania Press), Fall 2013.
- Kamann D.-J. F., Strijker D.: Reverse Network Engineering: A Top-down and Bottom-up Approach in the Tourist Market, [w:] Tourism and Regional Development. New Pathways. Redakcja M. Giaoutzi, P. Nijkamp. Ashgate Publishing Company, Aldershot, England and Burlington, USA 2006.

⁴⁴ J. Czapiński: Kapitał społeczny, [w:] Diagnoza społeczna 2013. Red. J. Czapiński, T. Panek. Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2013, s. 297 i nast.

- Korzeń K.: Dolina Pałaców i Ogrodów – nowy produkt turystyczny oparty na dziedzictwie kulturowym Kotliny Jeleniogórskiej, [w:] Kultura i turystyka. Wspólnie zyskać. Redakcja A. Stasiak. Wydawnictwo WSTH w Łodzi, Łódź 2009.
- Kowalczyk A.: Geografia turystyki. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Kowalczyk A., Derek M.: Zagospodarowanie turystyczne. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Kowalczyk A.: Turystyka zrównoważona. Redakcja naukowa A. Kowalczyk. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Kozak M.W.: Rola agroturystyki w rozwoju obszarów wiejskich. Stan i rekomendacje, Ekspertyza dla MRiRW. MRiRW, Warszawa 2006.
- Kozak M.W.: Turystyka i polityka turystyczna a rozwój: między starym a nowym paradygmatem. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2009.
- Kozak M.W.: Obszar chroniony: walor czy przekleństwo turystyki? [w:] Leniartek M.K., red., Terra incognita w turystyce, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2009a.
- Kozak M.W.: The Karlovy Vary subregion as an example of a border region – a case study report, raport 7PR, GRINCOH 2014.
- Kozak M.W.: Innovation, Tourism and Destination Development: Dolnośląskie Case Study, [w:] Innovation and Tourism Destination Development. Redakcja naukowa: H. Halkier, M. Kozak, B. Svensson. Routledge, London and New York 2015.
- Kozak M.W.: Gotyckie zamki ceglane: szansa czy problem? „Turystyka Kulturowa” 2014, vol. 5, maj, <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/422/400>, [24.11.2014]
- Krupa J.: Turystyka przyjazna dla środowiska przyrodniczego. WSiLiZ, Rzeszów 2013.
- Krzymowska-Kostrowicka A.: Geoekologia turystyki i wypoczynek. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- Kurek W., Mika M.: Turystyka jako przedmiot badań naukowych, [w:] Turystyka. Red. naukowa W. Kurek. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 11–49.
- Kurek W. (red.): Turystyka. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Mansfield Y., Pizam A. (eds): Tourism, security and safety: From theory to practice. Elsevier, Oxford 2012.
- Morakabati Y.: Tourism in the Middle East: Conflicts, Crises and Economic Diversification, Some Critical Issues. “International Journal of Tourism Research” 2013, vol. 15.
- Dziennik.pl: Rosyjska firma organizuje wycieczki do Donbasu, 2015, <http://podroze.dziennik.pl/swiat/artykuly/482788,megapolis-kurort-organizuje-wycieczki-do-donbasu.html> [2.04.2015].
- Mowforth M., Munt I.: Tourism and Sustainability. Development, globalization and new tourism in the Third World. Routledge, London and New York 2009 (third edition).
- Owsianowska S.: Stereotypy w narracji turystycznej, „Turystyka Kulturowa” 2014, Vol. 3, <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/457/433> [14.12.2014]
- Podchorodecka K.: Walory przyrodnicze i antropogeniczne wysp strefy międzyzwozniczej a wielkość oraz intensywność ruchu turystycznego, [w:] Przestrzeń turystyczna. Czynniki i różnorodność, zmiany. Redakcja naukowa M. Durydiwka, K. Duda-Gromada, Uniwersytet Warszawski, WGiSR UW, Warszawa 2011.
- Rogów Opolski: www.rogow.wbp.opole.pl/?file=stronaglowna [20.12.2014 r.].
- Wall G., Mathieson A.: Tourism. Change, Impacts and Opportunities. Pearson Education Limited, Harlow UK 2006.
- Wydawnictwo Naukowe PWN: Encyklopedia w trzech tomach, t. 2. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, hasło „sprzeczność”.
- Słownik języka polskiego. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Zaręba D.: Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

Zaucha J., Ciołek D., Brodzicki T., Głazek E., 2014. Wrażliwość polskich regionów na wyzwania gospodarki globalnej, [w:] Wrażliwość polskich regionów na wyzwania gospodarki globalnej. Implikacje dla polityki regionalnej. Redakcja: K. Gawlikowska-Hueckel, J. Szlachta, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

Ziarkowski D.: Zamki na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Problemy konserwacji i udostępniania dla turystyki. Proksenia, Kraków 2014.

Typology of tourist related conflicts

Summary. Main aim of this article is to propose new typology of tourism related conflicts. Main method covers literature study and observation carried out in Poland and abroad. Four main types of conflicts are depicted here: 1. With environmental background, 2. Between social groups involved in tourism activity, 3. Conflict of notions about tourism development drivers, 4. Other forms of conflicts (war, terrorism etc.). Each type is briefly explained and illustrated. Originality of article stems is in a new approach to conflicts assuming that each type of conflict is *de facto* a social one, as only the human being can be a part of a conflict.

Key words: tourism, conflicts, typology, Poland